

7. Civilizācijas katastrofālās sprukas. Trešā eseja: Eiropas mentālā karte

Dabas katastrofa, kuģa, lidmašīnas, automašīnas katastrofa ir atsevišķs notikums, un tajā ir tikai daži izpausmes veidi – plūdi, ugunsgrēks, cilvēku upuri. Sociālā katastrofa vienmēr ir komplekss notikums. Tas sastāv no neskaitāmi daudziem izpausmes veidiem. Arī Rietumu civilizācijas katastrofa izpaužas neskaitāmi daudzās veidos.

Atsevišķs veids ir cilvēku tēlainā un tikai viņu iztēlē eksistējošā pasvītroti kritiskā izturēšanās pret savas dzīves ģeogrāfisko telpu un kaimiņu dzīves ģeogrāfisko telpu jeb to, ko sauc par mentālo karti. Civilizācijas katastrofa veicina uzkrītoši negatīvu attieksmi. Var būt gan iracionāli, gan šovinistiski izvirdumi. Cilvēki pret ģeogrāfisko telpu var izturēties ļoti dīvaini un nesaprātīgi, kā arī ļoti naidīgi un agresīvi. Ārēji it kā civilizēts intelektuālais konsenss tiek izspēlēts vienīgi politiskajā demagoģijā, varas elitei no tribīnes tēlojot saprātīgus politiskus. Emocionālajā ikdienā galvenais ir pretstatīt un noniecināt, bet nevis centriski sintezēt un samierināt mentālās kartes elementus.

Ne velti socioloģiskajā analītikā pašlaik modē ir 800.gadā par imperatoru kronētais Kārlis Lielais. Viņš tiek slavēts un atgādināts kā eiropiešu pirmais apvienotājs un latīniskās kristiānisma civilizācijas izveidotājs. Faktiski zemtekstā tiek norādīts par plaša skatījuma politiku trūkumu šodienas Eiropas varas kabinetos. Savukārt dažās Centrālās Eiropas valstīs pašlaik sentimentāli nostalgiskā jūsmā atcerās Habsburgu imperatoru Franci Jozefu I. Viņš personificē Čehijas, Slovasijas, Slovēnijas, Ungārijas, Horvātijas ļaudīm ticību vienoti rūpēties par savu nākotni. Imperatora devīze bija „*Viribus unitis*” (lat.- vienotiem spēkiem).

Pie tam viņa bijušās impērijas zemēs ne visiem patīk jēdziens „Centrālā Eiropa”. Daudzi pieticīgi priekšroku dod jēdzienam „Viduseiropa”, jo tas precīzāk raksturo attiecīgo valstu atrašanos Eiropas vidū. Jēdziens „Centrālā Eiropa” turpretī aicina domāt par kaut kādu pašpārliecinātu centru, ap kuru skaudīgi lēkā nomalē palikušās radības.

Šajā civilizācijas katastrofas veidā elementārs raksturs ir vēstures tumsoniskai ignorēšanai, ekonomisko, politisko, ģeopolitisko, kulturoloģisko reāliju fantastiskai ignorēšanai. Pie tam dīvainais un nesaprātīgais, naidīgais un agresīvais, kā arī īstenības reāliju ignorēšana manāmi nomāc un aptumšo to visu pozitīvo un konstruktīvo, kas sastopams attieksmē pret mentālo karti un centienos ierosināt mentālās kartes (reāli - ģeopolitisko formāciju) jaunus variantus.

Pasaule ļoti strauji mainās, tāpēc mentālās kartes tematika pašlaik ir ļoti aktuāla. Šīs tematikas bagātināšanā tiek ieguldīti prāvi zinātniskie resursi un prāva intelektuālā enerģija. Taču diemžēl gaišo un vērtīgo vizbiežāk aptašķī cilvēku destruktijas un degradācijas dubļi. Attieksmē pret ģeogrāfisko telpu masu cilvēkos pašlaik plivinās milzīga ideoloģiskā un subjektīvā aprobežotība. Tā neiet secen arī zemēm „pie Dzintara jūras”.

Jēdziens „mentālā karte” neietilpst ļaužu masu ikdienas leksikā. Minēto jēdzienu galvenokārt lieto zinātnieki. Taču pati parādība, kuru apzīmē ar vārdiem „mentālā karte”, cilvēkiem ir ļoti labi pazīstama. Parādība ietilpst katra cilvēka prātā un emocijās. Cilvēki savās domās un ikdienas sarunās faktiski regulāri izsakās par mentālo karti. Bez mentālās kartes cilvēki nevar raksturot nevienu dzīves telpu – ne savas tautas, ne citu tautu dzīves telpu. Bet galvenais - nevar atspoguļot savu idejisko un emocionālo attieksmi pret attiecīgo dzīves telpu. Mentālā karte ir cilvēku politisko, sociālo, kulturoloģisko, ekonomisko interešu un refleksiju organiska sastāvdaļa. Tā tas cilvēces vēsturē vienmēr ir bijis, kaut gan parādība ieguva zinātnisko vārdu „mentālā karte” tikai pavisam nesen.

Jēdzienu „mentālā karte” zinātnē pirmie iemīlēja ģeogrāfi un psihologi. Tas sākās 1948.gadā. Togad rakstu par cilvēku un žurku attieksmi pret telpu publicēja amerikāņu psihologs E.Tolmens (*Edward Chace Tolman*, 1886-1959). Rakstā izklāstītie oriģinālie eksperimentālie novērojumi tūlīt piesaistīja speciālistu uzmanību. Raksta autora ideju iespaidā zinātnieki par mentālo karti nosauca apkārtējās telpas subjektīvo uztveri cilvēku apziņā.

Jau sen bija zināms, ka sabiedrībā eksistē dažādi jocīgi ģeogrāfiskie apzīmējumi. Tie nav reāli sastopami un stereotipiski pastāv vienīgi cilvēku iztēlē. Zinātnieki par to bija lietas kursā, taču agrāk tam nepievērsa vajadzīgo uzmanību un tāpēc netika izdomāts attiecīgais jēdziens.

Tā, piemēram, jau sen bija zināms, ka eiropiešu iztēlē telpiskie priekšstati sastāv no tādiem abstraktiem un ģeogrāfiski reāli neeksistējošiem veidojumiem kā Austrumi un Rietumi, Austrumeiropa un Rietumeiropa, Dienvidi un Ziemeļi, Dienvideiropa un Ziemeļeiropa, Skandināvija un Balkāni, Viduseiropa un Centrālā Eiropa. Par katru no šiem veidojumiem var būt savs mentālais priekšstats.

Pirmie pētījumi par ģeogrāfiskās telpas uztveri cilvēku apziņā izrādījās tik rosinoši, ka tajos iesaistījās arī vēsturnieki. Visai drīz mentālās kartes jēdzienā sāka iekļaut ne tikai individuālos priekšstatus, bet arī ļaužu grupu (tautu) kolektīvos priekšstatus par apkārtējās telpas struktūru.

Pašlaik individuālās un kolektīvās mentālās kartes pētniecībai ir starpdisciplinārs vērēns. Jaunajā pētnieciskajā virzienā kopā ar psihologiem, ģeogrāfiem, vēsturniekiem dedzīgi darbojās etnologi, sociologi, semiotiķi, kulturologi, politologi. Viņiem kvēli interesē cilvēku apziņā tēlaini izprastā ģeogrāfiskā telpa. Pie tam tagad ir aptverts, ka mentālā karte var būt lielisks ideoloģiskais instruments, zombējot ļaužu masu apziņu, kā arī konsolidējot pilsoņu prātus un jūtas nacionālo mērķu sasniegšanai.

Turklāt mentālais priekšstats var laika gaitā mainīties. Mentālai kartei piemīt statusa inversija – vērtības maiņa. Laika gaitā var mainīties attiecīgās teritorijas vērtība cilvēku mentālajos priekšstatos. Tā, piemēram, drūmie un tumšie Ziemeļi pēc kāda laika var kļūt patīkami un gaiši Ziemeļi. Savukārt senseni it kā atpalikusī Austrumeiropa var kļūt par Rietumu civilizācijas Jauno Tibetu.

Eiropā ir vienreizīgs paradokss. Pirms Reformācijas Eiropas attīstības centrs atradās Dienvidos – Itālijā, Spānijā, Portugālē. Pēc Reformācijas strauja ekonomiskā attīstība sākās Ziemeļos – protestantisma zemēs. Daudzus gadsimtus valdīja uzskats, ka Ziemeļi ir vāji, jo atrodas tālu no Vidusjūras civilizācijas epicentra. Taču pēc Reformācijas atklājās, ka Ziemeļiem nav vajadzīgs Vidusjūras civilizācijas epicentrs. Ziemeļi lieliski attīstījās bez minētā epicentra gudrībām un svētības. Vienreizīgais paradokss savā laikā ļoti nodarbināja Kārli Marksu un Maksī Vēberu, kura koncepcija par protestantu biznesmeņu talantu joprojām valdzina pasaules izglīto sabiedrību.

Mums, latviešiem, savukārt ir labi pazīstama mentālās kartes inversija sakarā ar piederību Austrumeiropai. Bija laiks, kad par to neviens īpaši neuztraucās un nekaunējās. Visi saprātīgi atzina, ka Austrumeiropa ir objektīvi pamatots tēlainis risinājums. Uz Latviju nevar attiecināt ne jēdzienu „Dienvidi” vai „Ziemeļi”, ne jēdzienu „Rietumi” vai „Austrumi”. Vispiemērotākais ir mentālās kartes apzīmējums „Austrumeiropa”.

Turpretī tagad daudziem attieksme šajā ziņā ir pagriezusies par 180 grādiem vai tiek ātrišķīgi tēlota attieksmes pagriešanās par 180 grādiem, it kā tēvzemes ģeogrāfisko atrašanās vietu varētu tikpat viegli mainīt kā karoga krāsu vai valsts naudu. Tagad daudzi mūsējie vairs nevēlās piederēt Austrumeiropai un bērnišķīgi priecājās, ja Latviju kāds ieskaita Ziemeļeiropā. Mūsējie neuztraucās, ka par to nav sajūsmā somi, zviedri, norvēģi. Viņi nav izņēmums, jo neviena augsti attīstīta zeme nevēlās būt kopā ar ļoti vāji attīstītu zemi pat abstrakti tēlainās konstrukcijās un pat naktī sapņos.

Mentālo karti var apzināti ideoloģiski formēt un apzināti ideoloģiski mainīt. Atsevišķi priekšstati var nemainīgi saglabāties gadsimtiem un pat gadu tūkstošiem ilgi. Atsevišķi priekšstati var mainīties dažu gadu vai gadu desmitu laikā. Eiropā tas spilgti attiecās uz tādu mentālās kartes elementu kā Centrālā Eiropa.

Mūsdienās nākas novērot, ka var tikt speciāli izstrādāti jauni mentālās kartes elementi. Piemēram, pašlaik tādu darbu veic, radot Jauno Centrālo Eiropu un Lielo Eiropu.

Kulturologi ir pārliecināti, ka mentālo karti var salīdzināt ar citiem tautas apziņā sastopamajiem tēliem un simboliem. Viss šis materiāls ietilpst cilvēku pasaules uzskatā un kalpo kolektīvajā darbībā. Mentālā karte kā tautas apziņas sastāvdaļa līdzdarbojās komunikācijas procesā.

Interesanti, lūk, kas. Jocīga parādība ir ne tikai mentālā karte, bet arī īstā karte, – piemēram, administratīvi politiskā karte. Vēsture liecina, ka karte nav tikai telpas fiksācija uz papīra kartogrāfijā pieņemtajās zīmēs un veidā. Sastopams pamatots viedoklis, ka karte nekad nav

politiski un ideoloģiski neintrāla. Karte vienmēr ir varas, politiku, birokrātu savdabīgs portrets. Kartogrāfi nekad nav bijuši neatkarīgi speciālisti. Ja tikai nesen aptvēra mentālās kartes ideoloģisko potenciālu, tad par īstajām kartēm tas bija zināms jau sen.

Tas ir labi saprotams arī latviešiem, kuri ar zināmām emocijām 90.gados aplūkoja mūsdienu Latvijas Republikas karti. Tajā mūsu valsts teritorijā bija viltīgi iezīmēts Abrenes novads, kurš patiesībā ietilpa Krievijas Federācijas sastāvā un Latvijas Republikai piederēja „pirmās republikas” laikā.

Kā liecina zinātniskās publikācijas, Eiropas mentālās kartes analīze var radoši papildināt zināšanas par sociāli psiholoģisko atmosfēru Vecajā Pasaulē. Mentālās kartes strukturālās izmaiņas liecina par ekspresīvu kultūru dialogu starp Eiropas atsevišķiem nosacītiem apgabaliem.

Tomēr liecina arī par saprātīga dialoga trūkumu un savstarpējām antipātijām. Tā, piemēram, Rietumeiropā antipātija sārtīgi izpaužas attieksmē pret teritoriju, kas savā laikā neietilpa Romas impērijā un kristiānismu pieņēma apmēram 1000 gadus vēlāk. Antipātija trekni izpaužas pret pareizticīgo Krieviju, kuru katolicisms nekad nav uzlūkojis tolerantī. Krievijas iekļaušana rietumeiropiešu un tagad arī austrumeiropiešu ģeogrāfiskajā iztēlē ne reti pārvēršas iracionālos un šovīnistiskos izvirdumos. No Krievijas baidās kā no spitālības. Protams, inteliģenti cilvēki no Krievijas tādas bailes neizjūt.

Kopš Romas impērijas laikmeta Eiropas mentālajā kartē populārais iedalījums „barbaros” un „civilizētajos” apsīka 18.gadsimta beigās. Tā vietā 19.gadsimtā nostiprinājās valstu grupējums saskaņā ar shēmu Austrumi - Rietumi. Tas saglabājās 20.gadsimtā, taču mūsu gadsimtā tiek strauji koriģēts. Tagad populāra kļūst shēma Dienvidi-Ziemeļi, kurai ir vērts pievērsties atsevišķi citā esejā.

Rietumeiropieši katru valsti vērtēja atbilstoši ekonomiskās attīstības līmenim. Tas bija galvenais kritērijs. Ja rietumeiropiešiem attiecīgās valsts attīstības līmenis šķita pietiekami augsts, tad viņi to uzskatīja par Rietumu valsti. Ja zems, tad par Austrumu valsti, izvēloties augstprātīgi pieskaņotu toni komunikācijā ar atpalikušajiem.

Par šo augstprātīgo komunikāciju aizvadītajos gadu desmitos varu sastādīt apjomīgu rakstu krājumu. Esmu lasījis daudzus rakstus. Krājumā varētu iekļautas Austrumeiropas un Balkānu valstu iedzīvotāju (zinātnieku, pedagogu, žurnālistu, sabiedrisko organizāciju aktīvistu) publicētos iespaidus par savu tikšanos ar augstprātīgajiem rietumeiropiešiem, kuri prot ar lipīgu smaīdu augstprātīgi izturēties pat pret maziem bērniem no „atpalikušajām” bijušajām sociālisma valstīm.

Rietumeiropiešu visplašāko slāņu mentālajos priekšstatos augsti attīstīto un zemu attīstīto valstu robežlīnija sakrita ar vācu-poļu un vācu-čehu valodas lietošanas līniju, no kuras uz austrumiem viņuprāt sākās atpalikusī Austrumeiropa. Minētā līnija radās tāpēc, ka rietumeiropiešu masas lielu uzmanību pievērsa valodas aspektam.

18.gadsimtā un vēlāk rietumeiropiešiem bija stabils ieskats par Austrumeiropu. Pastāvēja Austrumeiropas divi stereotipiskie portreti. Viens publiskai lietošanai, otrs - privātai lietošanai. Pirmajā portretā tika korekti (ar eifēmismiem - maigiem vārdiem) norādīts par Austrumeiropas centību būt normālai civilizācijai. Otrajā portretā netika slēpta emocionālā viebšanās – galēji skeptiskais vērtējums par austrumeiropiešiem, kuri neko neprot darīt un vienmēr paliks mežoņi.

Otrajā portretā noteikti ietilpst arī bijušā Francijas prezidenta Sarkozy kunga nesenais (presē varēja lasīt š.g. 22.maijā) aicinājums glābt eiropisko civilizāciju. Viņa pārliecībā ES pārdzīvo dziļu krīzi un nepieciešami radikāli strukturālie pārkārtojumi, lai turpinātu attīstību un garantētu eiropiskās civilizācijas saglabāšanos. Tāpēc viņš ierosina radīt vienotu franku-ģermāņu ekonomisko zonu un atcelt Šengenas vienošanos. Skaidrs, ka runa ir par franku-ģermāņu tandēma izolēšanos no Eiropas bezcerīgi nabadzīgajām valstīm un to iedzīvotāju migrācijas ierobežošanu. Tamlīdzīgi ierosinājumi lieliski atgādina par vispāreiropiskās identitātes mirāžu un nacionālo identitāšu realitāti.

Kādreiz rietumeiropieši pret Austrumeiropu izturējās kā pret aizsargrobežu starp civilizētajiem Rietumiem un mežonīgajiem Austrumiem. Asprātīgais Fernāns Brodels Austrumeiropu nosauca par „barikādēm”, kas sargā Rietumus.

Šajā sakarā nākas atcerēties, ka līdzīgu lomu uzņēmās Krievija. Tā sevi uzskatīja par Rietumu sargu, pirmā atvairot Austrumu virzīšanos uz Eiropu. Minētā tēlainā konstrukcija radās sakarā ar mongoļu un tatāru iebrukumu Eiropā 13.gadsimtā. No tā laika radās pieņēmums, ka Krievija apturēja mongoļu un tatāru invāziju un tādējādi Rietumeiropu pasargāja no mežonīgo aziātu okupācijas. Rietumeiropiešu mazāk izglītotajai daļai līdz I Pasaules karam Austrumeiropa vispār asociējās tikai ar Krieviju, jo tās pakļautībā bija Polija, Baltija. Tādējādi Austrumeiropa un Krievija kļuva sinonīmi jēdzieni.

Eiropas mentālās kartes pētnieki ievērojuši, ka jau Apgaismības laikmetā 18.gadsimtā rietumeiropiešu ģeogrāfiskajos priekšstatos ir jūtama viņu gatavošanās teritoriālai ekspansijai, aneksējot Austrumeiropas zemes. Tas reāli īstenojās Polijas sadalīšanā, Napoleona un fašistiskās Vācijas karagājienā, kuru var uzskatīt par 12.–13.gadsimta Krusta karu turpinājumu jeb otro sēriju.

Rietumeiropiešu galvās Austrumeiropa zināmu apjukumu izraisīja pēc I Pasaules kara, kad starp Vāciju un Krieviju izveidojās neatkarīgo valstu josla. Tajā ietilpa arī Baltijas valstis. Tomēr, teiksim, Vācija ātri respektēja jaunos apstākļus, un valdība uzdeva sociālajām zinātnēm formulēt un analizēt jaunu pētniecisko objektu „Austrumeiropa”. Vācijā un citās valstīs ar Austrumeiropas problemātiku nodarbojās arī mūsdienās. Arī LR no 2006.gada darbojās biedrība ar nosaukumu „Austrumeiropas politikas pētījumu centrs”. Daugavpils Universitātē ir akadēmiskā bakalaura studiju programma „Austrumeiropas kultūras un biznesa sakari”.

Eiropas mentālajā kartē ilgu laiku slikti vārdi bija Ziemeļi un Ziemeļeiropa. Jau Romas impērijā uzskatīja, ka Ziemeļos dzīvo barbari. Arī vēlāk rietumeiropiešu apziņā necivilizētība, pagānisms, mežonība saistījās ar Ziemeļiem.

Ziemeļu reputāciju lielā mērā ietekmēja spītīgā Krievija. Rietumeiropiešu apziņā Krievija līdz pat 19.gadsimta 30. gadiem ietilpa jēdzienā „Ziemeļi” vai „Ziemeļeiropa” un tikai pēc tam tika „dislocēta” Austrumos. Tas notika tāpēc, ka minētajā periodā izglītotākie rietumeiropieši izmainīja vērtēšanas kritērijus. Viņi atsacījās no ekonomiskās attīstības kritērija. Tā vietā viņi priekšroku deva valsts politiskajai sistēmai un klasiskās izglītības īpatsvaram mācību iestādēs. Krievija ar savu carismu un pareizticības milzīgo ietekmi izglītībā un audzināšanā rietumeiropiešu apziņā atgādināja tipisku Āzijas zemi un tipiskus Austrumus.

Krievijas mentālā pārvietošanās uz Austrumiem labvēlīgi atsaucās uz Ziemeļiem vai Ziemeļeiropu. Tikuši vaļā no spītīgās Krievijas, ziemeļnieku (Skandināvu) dzīves telpa pakāpeniski ieguva pozitīvu auru.

Taču vispār eiropiešu apziņā Ziemeļi vai Ziemeļeiropa neaprobežojās tikai ar Skandināviju. Līdz 19.gadsimta sākumam Ziemeļeiropas mentālajā kartē ietilpa tās valstis, kuras atradās uz ziemeļiem no Melnās jūras un Donavas upes, kā arī uz austrumiem no Elbas un Vislas upes.

Angļu, franču, vāciešu leksikā bija iecienīts un zināmā mērā joprojām ir iecienīts jēdziens „Ziemeļu valstis”. Viņu apziņā ieskats par „mežonīgajiem Ziemeļiem” izzuda 19.gadsimtā. Skandināvijas valstu spožā tagadne liecina, ka nepatīkamais ieskats izzuda uz visiem laikiem. To vēsturiski vispirms veicināja Zviedrijas valstiskā varenība 17.gadsimtā un zviedru panākumi nordiskās ideoloģijas propagandā, pieprasot savai valstij īpašu statusu Eiropas valstu hierarhijā. Pēcāk nordiskā ideoloģija tika attiecināta ne tikai uz Zviedriju, bet uz Skandināvijas visām valstīm. Skandināvijā tradicionāli ietilpst Dānija, Norvēģija, Zviedrija. Taču var būt arī cita pieeja, Skandināvijā iekļaujot arī Somiju un Islandi.

Skandināvijas reputācijas spodrināšanā efektīvi palīdzēja vācu romantisma literatūra. Tā apjūsmoja skandināvu sāgas un mītus, propagandējot ziemeļu tautu garīgās bagātības kā senvācu kultūras mantojumu. Romantiķu tradīciju 20.gadsimtā turpināja vācu nacionālsociālisti savā rasu teorijā. Šī teorija ziemeļu zemes traktēja kā ģermāņu pirmsdzimteni.

19.gadsimtā savu mentālo karti intensīvi veidoja arī krievi. Viņu zinātne un publicistika sāka aprakstīt vienotu kulturvēsturisko zonu ar nosaukumu „Austrumeiropa”. Krievijā 19.gadsimtā

notika plaša diskusija par tēmu „Krievija un Eiropa”. Tā liecināja, ka jēdzieni „Eiropa” un „Rietumi” krievu apziņā funkcionē sinonīmiski. Savukārt Austrumeiropas jēdziens krievu apziņā asociējās ar viņu dzimteni un pareizticīgās kultūras specifiku pretstatā Eiropai un Rietumiem.

Eiropas mentālajā kartē visneprecīzāk piedalās Dienvidi un Dienvideiropa. Eiropiešu priekšstats vērojami vairāki varianti. Vieni ar Dienvideiropu saprot Vidusjūras baseinu, citi – Itāliju, Grieķiju, arī Spāniju.

Pēc II Pasaules kara vārds „Dienvidi” asociējās ar ekonomisko atpalicību. Piemēram, itāļi savu valsti mēdz iedalīt bagātajos Ziemeļos un nabadzīgajos Dienvidos. Mūsdienās globalizācijas apstākļos ar vārdu „Dienvidi” mēdz raksturot pasaules t.s. trešās šķiras valstis, kuras dzīvo nabadzībā. Tām pretstata bagātās Ziemeļu valstis. Bet šis dalījums, saprotams, attiecas nevis uz Eiropas, bet Zemes mentālo karti.

Eiropas mentālajā kartē īpašs akcents ir Dienvidaustrumeiropai jeb Balkāniem. Šīs Eiropas daļas raksturojumā lieto tādus epitētus kā dēmonisks un mitoloģisks. Aizvadītajos pāris gadsimtos Balkāni eiropiešiem sagādāja smagus mentāli ģeogrāfiskos pārdzīvojumus. Kopš 20.gadsimta sākuma eiropieši pārsvarā ir vairījušies un norobežojušies no Balkāniem, kas viņu ieskatā ir barbariska un pirmatnējās kopienas dzīves stila nomocīta teritorija. Tā ir vietējo tautu iekšējo nesaskaņu plosīta teritorija. Arī islama teritorija.

Drūmā attieksme kulmināciju sasniedza 20.gadsimta sākumā un 20.gadsimta beigās, kad visi ar šausmām vēroja karadarbību un pat genocīdu bijušajā Dienvidslāvijā. Eiropieši ticēja, ka pēc Osvencimas genocīds vairs neatkārtosies. Iepriekš piedāvātajā potenciālajā rakstu krājumā var iekļaut rūgtus iespaidus par rietumeiropiešu izturēšanos pret balkāniešiem.

Eiropas mentālajā kartē viens no pretrunīgākajiem, pretenciozākajiem, ambiciozākajiem, amizantākajiem jēdzieniem ir Centrālā Eiropa. Šo jēdzienu zinātniskajā literatūrā viens no pirmajiem lietoja pazīstamais vācu ģeogrāfs un etnologs F.Ratcels (*Friedrich Ratzel*, 1844-1904). Vācu impērijas ļaudis sevi uzskatīja ne tikai par Centrālās Eiropas (*Mitteleuropa*) galveno valsti, bet Eiropas centru vispār. Tā tas turpinās arī pašlaik. Vienīgā bēda ir tā, ka visjaunākajos laikos Vācijai šo godu grib atņemt citas valstis. Visdudzīgāk – Polija.

Politiskajā, zinātniskajā, diplomātiskajā, ekonomiskajā, ideoloģiskajā cīņā par „*Mitteleuropa*” godu ietilpst arī tāda pikanta izdarība kā Eiropas ģeogrāfiskā centra noteikšana. Šajā ziņā aktīva ir Lietuva, Polija, Ukraina, Slovākija, Baltkrievija. Minētajās valstīs ir uzstādītas īpašas piemiņas zīmes, zinātkārai publikai fiksējot Eiropas ģeogrāfisko centru. Piemēram, draugi lietuvieši ir uzcēluši iespaidīgu stēlu apmēram 25 kilometrus uz ziemeļiem no Viļņas.

Jautība ap Eiropas ģeogrāfisko centru ir iespējama vairāku iemeslu dēļ. Var būt dažāda centra aprēķināšanas metodika, kā arī dažāda pieeja Eiropas robežas noteikšanā. Neskaidrība vienmēr ir pastāvējusi ne tikai austrumu robežas fiksācijā, bet arī dažādu salu iekļaušanā Eiropas teritorijā.

Mentālajā (ģeopolitiskajā) kņadā par Centrālo Eiropu skaidri iezīmējās vairāki tematiskie atzari.

Pirmkārt, jautājums par hegemoniju jeb galveno valsti Eiropā.

Otrkārt, Centrālās Eiropas valstu saraksts.

Treškārt, Centrālās Eiropas valstu loma attiecībās ar ASV un Krieviju.

Piemēram, vācieši pirms I Pasaules kara Centrālajā Eiropā centās ieskaitīt tās valstis, kuras kopā ar Vāciju piekrita karot pret ASV, Lielbritāniju un Krieviju. Tolaik vācieši par Centrālās Eiropas galveno valsti uzskatīja Vāciju un vācu valodu par Centrālās Eiropas biznesa valodu.

Par Centrālās Eiropas mentālo konceptu 20.gadsimta beigās (80.gados) plaša diskusija notika Polijā, Čehoslovākijā, Ungārijā, galvenokārt pievēršoties PSRS ietekmei un sovietizācijas sekām minētajās valstīs. Centrālās Eiropas jaunie fani uzskatīja, ka pēc II Pasaules kara PSRS ir viņu zemēm atņēmusi godu ietilpt Centrālajā Eiropā un tā vietā piespiedusi nīkuļot pazemojošajā Austrumeiropā.

Daudzi mūsdienu pētnieki satraukti ievērojuši, ka jautājums par Centrālo Eiropu lielā mērā izvērsās iracionālā un šovīnistiskā jautājumā par „savējiem” un „citiem”. Centrālās Eiropas mentālā fenomena atbalstītāji kultivē kroplu pārliecību, ka tikai Centrālajā Eiropā pastāv tolerance, brīvība un kultūru plurālisms.

Atsevišķu valstu (piemēram, Baltkrievijas) zinātnieki tagad veido jaunu makroreģionu – Jauno Centrālo Eiropu. Tajā apvieno Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstis. Jaunajā Centrālajā Eiropā iekļauj Baltkrieviju, Krieviju, Ukrainu, Lietuvu, Latviju, Igauniju, Čehiju, Slovākiju, Ungāriju, Rumāniju, Moldovu un Poliju.

Jaunā makroreģiona autori savu priekšlikumu komentē loģiski pamatoti. Visām minētajām valstīm ir kopīgas problēmas un kopīgas ļoti vājas izredzes nākotnē daudz maz veiksmīgi risināt savas problēmas. Visās valstīs ir vairāk vai mazāk sagrauta industrija un deindustrializāciju nevar kompensēt ES budžeta nauda. Visās valstīs produktīvas ekonomikas sabrukums rada citas negatīvas problēmas: darba tirgus degradāciju, infrastruktūras degradāciju, sociālās sfēras degradāciju. Valstīm nav nekādas perspektīvas ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā ziņā. Tās ir valstis, kuras citiem dod lētu darbaspēku un pērk citu valstu preces.

2012.gada 30.XI-2.XII Slovaikijā notika Centrālās Eiropas stratēģiskais forums. Tā dalībnieki ekonomiski materiālo stāvokli Centrālajā Eiropā un Austrumeiropā novērtēja ar jauku angļu vārdu „abyss” – bezdibenis, dziļme. Jaunā Centrālā Eiropa kopīgiem spēkiem var pakāpeniski izkļūt no „abyss”.

Zinātnieki tāpat drosmīgi un godīgi atzīst, ka bijušo sociālisma zemju provincializācijā visvainīgākā ir Krievija. Tās politiskā elite nodevīgi atļāva Rietumiem iznīcināt PSRS un Eiropas pārējo sociālisma valstu industriju un vietējos iedzīvotājus pārvērst par Rietumu vergiem un Rietumu tirgus sastāvdaļu. Krievijas politiskā elite sāka realizēt liberālās impērijas naivo projektu. Tā rezultātā Krievija pārvērtās par trešās šķiras valsti un savā pagrimumā ierāva arī citas zemes. Bet tajā pašā laikā Krievija joprojām paliek kā garants citu valstu attīstībai, jo tai ir fundamentālā zinātne un zinātnes piesātināta izglītība, bez kuras mūsdienu pasaulē nav nekādas izredzes savai tautai nodrošināt labklājīgu dzīvi. Jaunajā Centrālajā Eiropā Krievijas loma tāpēc ir ļoti būtiska.

Nav ticams, ka mūsējiem (savējo savējiem) būtu bailes no Jaunās Centrālās Eiropas un faktiski līdzdalības jebkurā jaunā ģeopolitiskajā konstrukcijā. Arī tad, ja tās sastāvā ir spītīgā Krievija. Jaunpaaudžu rusofobu un mīlo „zombīšu” histēriskajiem gārdzieniem nevar būt nekāda atbalss svētās tautas sirdī, jo viņi nenosaka laika apstākļus. Laika apstākļus svētās tautas sirdī nosaka tautiski apcūbināto kriminālo jaunbagātnieku reptīļi un blēži kantoros, pie kuru durvīm piestiprināta plāksne ar valsts ģērboni.

Līdzšinējā pieredze Eiropas Savienībā mūsējo (savējo savējo) tārpainajās smadzenēs kliecē jebkuras bailes no makroreģioniem. Mūsējo (savējo savējo) eksistenciāli vitālākā (dzīvībai un dzīvei svarīgākā) stihija makroreģionā netiek ierobežota vai likvidēta. Pēc 2004.gada neviens īsts zaglis un īsts blēdis nav notiesāts, un mūsējo (savējo savējo) zagšana un blēdīšanās turpinās tikpat netraucēti un sekmīgi kā pirms iestāšanās ES. Tātad latviešiem nav nekāds iemesls baidīties no Jaunās Centrālās Eiropas. Latviešu eksistenciāli vitālāko stihiju, visticamākais, nevar apdraudēt neviena tipa formācija.

Tas ir vēsturiski apstiprinājies. Un tas, saprotams, ir ļoti labi. Ar to varam izcelties Baltijā, Ziemeļeiropā, Austrumeiropā, Eiropā, Jaunajā Centrālajā Eiropā. Tas liecina par tautas gara spēku. Ne velti tagad lasām šādu spriedumu: „Pie mums, protams, nesēdēs.[..] Tādā valstī dzīvojam”.

Loģiskais imperatīvs saglabājās; respektīvi, kāda valsts, tāda tauta; kāda tauta, tāda valsts, - un tauta ir ļoti spēcīga dzīvībai un dzīvei svarīgākās stihijas saglabāšanā. Šajā jomā tauta nepazīst frustrāciju – iekšējā sprieguma un bezizejas sajūtu, kas rodas, ja nevar sasniegt kāroto mērķi.

Pašlaik acīmredzot viens no grandiozākajiem ģeopolitiski stratēģiskajiem un reizē arī mentālās kartes projektiem ir aicinājums veidot Eiropu no Lisabonas līdz Vladivostokai. Projekts ir ieguvis skaistu nosaukumu - Lielā Eiropa. Par projekta aktualitāti politiķu smadzenēs smīnoši liecina aizbēgušā Ukrainas prezidenta Janukoviča kunga argumentācija. Viņš vairākkārt publiski uzsvēra, ka Ukrainas integrācija ES var paātrināt Lielās Eiropas izveidošanu.

Mūsdienās ir modē konstruēt jauna tipa impērijas. Tas tāpēc, ka nākotnē gandrīz katrai valstij vienai pašai atsevišķi būs grūti izdzīvot. Nākotne pieder valstu apvienībām – konfederācijām, savienībām, jauna tipa impērijām.

Zīmīgi, ka ģeniāli politiķi to saprata pirms laba laika. Francijas prezidents Šarls de Golls jau 1959.gada novembrī teica runu par Eiropu no Atlantijas okeāna līdz Urāliem. Tātad viņš prognozēja Eiropas nākotni ne tikai kopā ar Krieviju, bet kopā ar komunistisko Krieviju – PSRS. Teicami izglītotais un smalki inteliģentais Francijas prezidents pret krieviem un Krieviju neizturējās kā pret spitālību vai fašistisku briesmoni, kā visjaunākajā laikā izturās pat karaļa troņa atsevišķi pretendenti.

Prezidenta runa atstāja lielu iespaidu uz Rietumu politiķiem. Maskavas politiķi atmodās tikai 1962.gada septembrī, kad PSRS vadonis Hruščovs pavēlēja noskaidrot, ko Šarls de Golls domā ar Eiropu no Atlantijas okeāna līdz Urāliem. Maskavā baidījās, vai tikai viņš negrasās uzbrukt Padomju Savienībai un to sašķelt vairākās daļās.